

تأثیر مهدی‌باوری بر زندگی انسان

فاطمه نقوی^۱، هاجر خادم‌زاده یگانه^۲

چکیده

اعتقاد به وجود امام معصوم (علیه السلام) و حاضر و ناظر بودن او بر اعمال امت و انتظار او برای فراهم آمدن شرایط ظهور، ظرفیت ویژه‌ای برای انسان مهدی‌باور فراهم می‌کند تا به خودسازی و جامعه‌سازی بپردازد. تحقیق و بررسی تأثیرات مهدی‌باوری بر عرصه‌های مختلف حیات بشر می‌تواند معیار و برنامه عملی برای تطابق رفتاری منتظران آن حضرت باشد تا هرچه بیشتر برای فراهم کردن مقدمات ظهور و نجات بشریت از ظلم و ستم‌های پیش رو تلاش کنند. در مقاله حاضر با روش توصیفی و با استفاده از منابع روایی و حدیثی، تأثیرات مهدی‌باوری بر حیات فردی و اجتماعی انسان منتظر را بررسی شد. از یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان به پیامدهای فردی مانند انگیزه بیشتر برای خودسازی، توکل، اعتماد به نفس و تأثیرات اجتماعی مانند افزایش روحیه تعهد و مسئولیت‌پذیری، استقامت، مقاومت، ایثار و فداکاری اشاره کرد. **واژگان کلیدی:** انتظار، توکل، خودسازی، مقاومت، مهدی‌باوری.

۱. مقدمه

مسئله مهدویت، یکی از اعتقادات مهم شیعه و مباحثی مانند شرایط آخرالزمان یا ظهور منجی موعود، یکی از اعتقادات ادیان مختلف است که از دیرباز مورد توجه محققان اسلامی و مستشرقان بوده است. مفهوم مهدویت چنان ظرفیت و تنوعی دارد که هر جنبه اصلی و فرعی آن به طور مستقیم یا غیر مستقیم در زندگی انسان منتظر تأثیرگذار خواهد بود. در گفتمان مهدویت، انسان منتظر شخصی مهدی‌باور است؛ یعنی کسی که به وجود مهدی موعود (علیه السلام) و رجاء الشرف

۱. دانش پژوه ارشد رشته مطالعات اسلامی به زبان انگلیسی، از کشور هندوستان، مجتمع آموزش عالی بنت‌الهدی، جامعه المصطفی العالمیه، قم، ایران.

۲. مربی گروه تفسیر علوم قرآن، جامعه الزهرا، قم، ایران.

که مصلح جهانی است، اعتقاد دارد و برای ظهور او دعا و زمینه‌سازی می‌کند. سؤال اینجاست که این اعتقاد چه تأثیری در زندگی فردی و اجتماعی انسان مهدی‌باور دارد. مسئله شناخت امام هر عصر و زمان، چنان اهمیتی دارد که عدم اهتمام به آن از نظر رسول الله ﷺ به منزله مرگ جاهلیت و بی‌ایمانی قلمداد شده است: «من مات ولم يعرف إمام زمانه مات میتة جاهلیة؛ اگر کسی بمیرد و امام زمان خود را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است» (صدوق، ۱۳۸۲، ۴۰۹/۲).

پس از شناخت امام و ایمان به او تبعیت و نصرت، ضروری‌ترین جنبه حیات انسان ولایت‌مدار است. ابعاد مختلف زندگی و بندگی در عصر غیبت مستلزم تفکر و تعمق در وظایف و تکالیف منتظران نسبت به امام غائب عجل الله تعالی فرجه الشريف است. پژوهش‌های علمی نظیر مانند مهدی‌باوری بر زندگی فردی و اجتماعی انسان و توجه به یافته‌های آن می‌تواند در عصر امتحانات و ابتلائات آخرالزمان راهنمای انسان منتظر باشد تا از مسیر درست مهدی‌باوری و زمینه‌سازی ظهور دور نشود و با اصلاح خود سعی در اصلاح جامعه و امت‌سازی داشته باشد. شبهات مطروحه و سوء برداشت‌هایی که با طولانی شدن غیبت در هر عصر و دوره‌ای مطرح می‌شود نیز ضرورت تأمل دقیق در این مسائل را دوچندان می‌کند. برای مثال، تفکرات متحجرینی که معتقدند شیعه در عصر غیبت هیچ وظیفه‌ای ندارد و فقط باید برای فرج مولا دعا کند و از همه‌گیری ظلم و ستم خوشحال شود؛ زیرا زمینه‌ساز ظهور خواهد بود شاهدی بر انحرافات شناختی و معرفتی نسبت به پدیده انتظار است. بنابراین، ضروری است نسبت به شناخت هرچه بیشتر امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشريف و تأثیر این شناخت بر زندگی فردی و اجتماعی منتظران اقدامات علمی و عملی مکفی صورت پذیرد.

در این مورد تحقیقاتی انجام شده است از جمله کتاب خودشناسی برای خودسازی نوشته محمدتقی مصباح یزدی (۱۳۸۵) که به‌طور حاشیه‌ای به مباحث خودسازی و تأثیر جهان‌بینی توحیدی و ولایی بر این مسئله پرداخته است. در کتاب انتظار و انسان معاصر نوشته عزیرالله حیدری (۱۳۸۱) به تأثیر حالت انتظار بر وضعیت درونی و بیرونی انسان منتظر اشاره شده که مطالب مورد نظر پژوهش حاضر با مطالب آن کتاب متفاوت است. در مقاله تأثیر مهدی‌باوری

در امید به زندگی براساس احادیث شیعی نوشته شیدا سلطانی نسب در اولین همایش ملی مهدویت و آینده‌پژوهی در سال ۱۴۰۱ تنها یک مؤلفه امید به زندگی مورد توجه نویسنده واقع شده که با یافته‌های پژوهش پیش رو متفاوت است. مقاله نقش مهدی‌باوری بر سبک زندگی اجتماعی براساس آموزه‌های دینی نوشته فریبا سعادت، ثریا عبدی و خدیجه کریمی در اولین همایش ملی مهدویت و آینده‌پژوهی در سال ۱۴۰۱ تمرکز بر روی ساحت اجتماعی انسان منتظر است که وجه تمایز آن با تحقیق حاضر اضافه شدن بعد فردی زندگی انسان است.

۲. مفهوم‌شناسی

۲-۱. مهدی

واژه مهدی از نظر لغوی، اسم مفعول از ریشه هدی و به معنای کسی است که هدایت شده یا بر مسیر هدایت ایستاده است. (الزبیدی، ۱۴۱۴، ۲۳۱/۲۰) در کتاب قاموس قرآن، کلمه مهدی از ریشه هدی به معنای ارشاد و دلالت، مهدی به معنی هدایت یافته و اهتدا به معنای قبول هدایت تعریف شده است (قرشی، ۱۳۷۸، ۱۴۵/۷). مهدی در اصطلاح به دوازدهمین امام شیعیان که فرزند حسن بن علی از نوادگان رسول الله ﷺ است، اطلاق می‌شود. مباحث پیرامون امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف با نام گفتمان مهدویت بحث می‌شود. مهدویت در اصطلاح، اعتقاد به ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف را گویند که از معتقدات اصولی مذهب شیعه اثنی عشری و همان پدید آمدن حکومت عدل جهانی است (تونه‌ای، ۱۳۸۹، ۱۱۷/۱).

۲-۲. باور

در لغت نامه دهخدا در تعریف کلمه باور از نظر لغوی آمده است: «باور از ریشه ور به معنای برگزیدن و برتری دادن است. ترکیب ب + ور به معنای یقین مرکب است. باور به معنای اعتقاد داشتن یا تصدیق سخن است.» (دهخدا، ۱۳۷۷، ۲۳۷/۲) مهدی‌باوری در اصطلاح از ترکیب دو واژه مهدویت و باور به آن ساخته شده است. در فرهنگ عمید آمده است: «مهدویت در اصطلاح یعنی، روش، رفتار، فکر و عقیده‌ای که به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف منسوب باشد، پس مهدویت

یعنی، معتقد بودن به وجود حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و طریقه یا رفتاری که منتسب به اعتقاد و باور به حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف باشد» (عمید، ۱۳۷۵، ذیل واژه مهدی).

۳. تأثیر مهدی باوری بر زندگی فردی انسان

اعتقاد به حیات امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و شاهد بودن او بر اعمال امت، جهان بینی خاصی را برای انسان مهدی باور ترسیم می کند که بر تمام ساحت های زندگی او تأثیر می گذارد. این تفکر، هم در بعد فردی و هم در بعد اجتماعی زمینه رشد و سازندگی را در انسان مهدی باور فراهم می کند.

۳-۱. خودسازی

اولین تأثیر مهدی باوری بر انسان مهدی باور، تقویت انگیزه او برای خودسازی است؛ زیرا انسان مهدی باور معتقد است که ظهور در گرو آماده بودن شیعیان و یاوران آن حضرت خواهد بود. این آماده سازی ابتدا باید از هر فرد شروع شود تا رفته رفته به کل جامعه سرایت کند. بنابراین، شخص مهدی باور به طور دائم سعی می کند تا روح و جسم خود را پرورش و توانایی های خود را افزایش دهد، علم و مهارت را فراگیرد، رذایل اخلاقی را از خود دور و فضائل اخلاقی خود را بیشتر کند تا شایسته نصرت و معیت با امام خود شود. به اعتقاد اشخاص مهدی باور، حتی اگر در زمان حیات دنیوی، ظهور محقق نشود در هنگام ظهور آن حضرت و تحقق دولت کریمه مهدوی، افراد لایق و کارآمد که به معنای واقعی کلمه منتظر بودند و برای ایام ظهور خود را آماده کرده بودند دوباره فراخوانده می شوند و رجعت می کنند. رجعت در لغت به معنای بازگشت و مقصود از آن در فرهنگ شیعه، بازگشت گروهی از امت اسلامی به این جهان پس از ظهور حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف و قبل از برپایی قیامت است. (سبحانی، ۱۳۸۹، ص ۸۹)

۳-۱-۱. تقویت صبر و تاب آوری

یکی از آثار مهدی باوری در خودسازی انسان، تقویت روحیه صبر در انسان مهدی باور است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: «افضل العبادۃ انتظار الفرج؛ برترین عبادت، انتظار فرج است» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۲۵/۵۲). از ائمه معصومین علیهم السلام استنباط می شود که منتظر ظهور مهدی موعود عجل الله تعالی فرجه الشریف

بودن، برترین عمل در پیشگاه خداوند متعال است. امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «اقرّب ما یكون العباد الى الله عزوجل وارضی ما یكون عنهم، اذا افتقدوا حجة الله، فلم یظهر لهم و لم یعلموا بمكانه، و هم فی ذلك یعلمون انه لم تبطل حجة الله، فعندها فتوقعوا الفرج كل صباح و مساءً؛ نزدیک‌ترین حالت بندگان به خدا و خشنودی او از آنها هنگامی است که حجت خدا در میان آنها نباشد و برای آنها ظاهر نشود و آنها محل او را ندانند، ولی معتقد باشند که حجت خداست. در این زمان، شب و روز در انتظار فرج باشند» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۴۵). بنابراین، شخص مهدی‌باور در ایام غیبت دچار ناامیدی نمی‌شود و صبر او بر این انتظار تداوم پیدا می‌کند.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: «انتظروا الفرج ولا تیأسوا من روح الله، فإن أحب الأعمال إلى الله عزوجل انتظار الفرج؛ در انتظار فرج باشید و از رحمت خدا نومید مشوید؛ زیرا محبوب‌ترین کارها نزد خداوند عزوجل، انتظار فرج است». (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۴) امام حسن عسکری علیه السلام نیز در توصیه به تقویت صبر در کنار انتظار فرج می‌فرماید: «و عليك بالصبر و انتظار الفرج، فان النبی صلی الله علیه و آله قال: افضل اعمال امتی انتظار الفرج؛ بر تو باد به صبر و انتظار فرج، چون پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود: برترین اعمال امتم، انتظار فرج است» (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۷، ص ۲۳۴). امام رضا علیه السلام نیز ذیل تفسیر آیات «فارتقبوا انی معکم رقیب؛ شما انتظار بکشید، من هم در انتظارم» (هود: ۹۳) و «فانتظروا انی معکم من المنتظرین؛ شما در انتظار باشید، من هم با شما در انتظارم» (یونس: ۲۰) فرمود: «ما احسن الصبر و انتظار الفرج، فعلیکم بالصبر فانه انما یجیی الفرج علی الیأس؛ شکیبایی و انتظار فرج چقدر نیکوست. بنابراین، صبور باشید؛ زیرا فرج، بعد از زمان یأس و ناامیدی می‌رسد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۶۲۹). مسئله تقویت صبر در عصر غیبت چنان اهمیتی دارد که امام صادق علیه السلام آن را از اعتقادات اهل بیت علیهم السلام برشمرده است: «من دین الأئمة الورع و العفة و الصلاح (الی قوله) و انتظار الفرج بالصبر؛ تقوی، پاکدامنی، درستی و انتظار فرج با صبر و بردباری از راه و رسم ائمه علیهم السلام است» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۲). این صبر و تاب‌آوری رفته‌رفته به صورت ملکه در اخلاق و رفتار انسان مهدی‌باور نهادینه می‌شود و از او انسانی صبور

با آستانه تحمل بالا می‌سازد. ثمره تقویت تاب‌آوری و صبر در انسان، حسن خلق و عدم پرخاشگری و عصبانیت در مواجهه با دشواری‌ها و مشکلات است.

۳-۲. تقویت تقوا یا کنترل درونی

یکی دیگر از نتایج اعتقاد به وجود امام معصوم علیه السلام و شاهد بودن او بر اعمال انسان این است که شخص مهدی باور مواظب افکار، گفتار و اعمال خود در خلوت و جلوت خواهد بود. صفت تقوا یا پرهیز از گناه و محرمات در او تقویت می‌شود و از نفاق و ریا دوری می‌کند. امام صادق علیه السلام در مورد ویژگی‌های یاران امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌فرماید: «من سره ان یکون من اصحاب القائم فلینتظر ولیعمل بالورع و محاسن الاخلاق و هو منتظر؛ کسی که مایل است جزو یاران حضرت مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف قرار گیرد باید منتظر باشد و اعمال و رفتارش در حال انتظار با تقوی و اخلاق نیکو توأم شود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۴۰). شخص مهدی باور ایمان دارد که هر گناه او قلب امام حاضر و ناظر را رنجیده می‌کند و ظهور ایشان را به تعویق می‌اندازد. بنابراین، هر صحنه گناه برای او زنگ خطری است که بین خشنودی خدا و ولی خدا یا غضب خدا و ولی او یکی را برگزیند. امام صادق علیه السلام فرمود: «طوبی لمن تمسک بامرنا فی غیبة قائمنا، فلم یزغ قلبه بالهدایة؛ خوشا به حال کسی که در زمان غیبت قائم ما به فرمان ما چنگ زند و قلب هدایت شده‌اش به طرف باطل متمایل نشود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۳).

در بسیاری از روایات مربوط به ویژگی‌های یاوران حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف یا مهدی یاوران به صفت تقوا و ورع اشاره شده است. امام صادق علیه السلام در این باره می‌فرماید: «ان لصاحب هذا الامر غیبة، فلیتق الله عبد عند غیبتة ولیتمسک بدینه؛ بی‌گمان برای صاحب این امر، غیبتی است، پس در دوران غیبت وی هر بنده‌ای باید تقوای الهی پیشه کند و دینش را محکم نگه دارد» (صدوق، ۱۳۸۲، ۲/۳۴۳). انسان مهدی باور نسبت به انجام واجبات و ترک محرمات در زمینه فردی و انجام امر به معروف و نهی از منکر در زمینه اجتماعی حساس و کوشاست.

۳-۲. خودباوری یا اعتماد به نفس

اعتماد به نفس، اتکا به نیروها و توانایی‌های خود و بهره‌گیری از این نیروهای خدادادی در مسیر پر پیچ و خم زندگی و مشکلات و سختی‌هاست. (شجاعی، ۱۳۸۳، ص ۵۰) شخص مهدی‌باور به یاری خدا و خلیفه خدا بر روی زمین ایمان دارد و از هیچ مشکلی ترس و واهمه ندارد. امام صادق (علیه السلام) می‌فرماید: «طوبی لشیعۃ قائمنا المنتظرین لظهوره، فی غیبتہ، والمطیعین له فی ظهوره، اولئک اؤلیاءالله الذین لا خوف علیهم ولا هم یحزنون؛ خوشا به حال شیعیان و پیروان قائم ما که در زمان غیبت او منتظر ظهور و در زمان ظهور، مطیع او هستند. آنها اولیای خدا هستند که ترس و اندوهی برای آنان وجود ندارد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۵۰). شخصی که اعتماد به نفس دارد در بسیاری از امور زندگی خود موفق خواهد بود؛ زیرا به قدرت و استعداد خود تکیه می‌کند و دست نیاز به سمت دیگران دراز نمی‌کند. از نشانه‌های اعتماد به نفس می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: «داشتن احساس مثبت به خود، خدا، زندگی، مردم و روابط با آنها، داشتن اعتدال و عزت نفس، بهره‌مندی از نشاط روحی و سلامت جسمی، برنامه‌ریزی برای رفع عیوب و کاستی‌های خود، تسلط بر انرژی‌های درونی و توانایی شکوفا کردن استعدادهای خدادادی» (نینوایی، ۱۳۷۵، ص ۲۴). مهدی‌باوران اعتقاد قلبی دارند که مسیر حرکت جهان به سمت شایسته سالاری و ایجاد حاکمیت صالحان بر روی زمین در جریان است. آنها با این اعتقاد، امور شخصی خود را خوش بینانه و امیدوارانه تدبیر می‌کنند: «أن الأرض یرثها عبادی الصالحون؛ همانا این زمین را بندگان صالح من به میراث خواهند برد» (انبیاء: ۱۰۵).

۳-۳. تقویت روحیه توکل

توکل در لغت به معنای اعتماد کردن یا واگذار کردن امور به وکیل است. (دهخدا، ۱۳۷۷، ذیل واژه توکل) توکل در اصطلاح یعنی، اعتماد و اطمینان قلبی انسان به خداوند در همه امور و بیزاری از هر قدرتی غیر از او (فیض کاشانی، ۱۴۱۷، ۷/۳۷۷). توکل در قرآن کریم ویژگی مختص مؤمنان خالص بیان شده است: «و علی الله فلیتوکل المؤمنون؛ پس مؤمنان باید فقط بر او توکل کنند» (تغابن: ۱۳). افراد مهدی‌باور به دلیل ویژگی‌های اخلاقی و فردی اشاره شده در مسیر

زمینه‌سازی ظهور تنها به خدا توکل می‌کنند و از هیچ مانع و مشکلی نمی‌هراسند. آنها با تمام وجود تلاش می‌کنند، ولی در نهایت نتیجه را به خدا و اراده و مشیت او واگذار می‌کنند. داشتن روحیه توکل، انسان مهدی باور را به تلاش، تفکر و برنامه‌ریزی وامی‌دارد. افراد متوکل کمتر به نتیجه فکر می‌کنند، بلکه بیشتر تمرکزشان بر این است که آیا از تمام توان و استعداد و امکانات خود استفاده کرده‌اند یا نه. اگر تلاش‌های آنها به نتیجه مطلوب آنها منتهی شود شاکر خداوند هستند و اگر به نتیجه‌ای که از نظر آنها مطلوب بوده است، نرسند نیز به حکمت و مصلحت خداوند راضی هستند.

قرآن در این باره می‌فرماید: «عسی أن تکرهوا شیئا وهو خیر لکم و عسی أن تحبوا شیئا و هو شر لکم والله یعلم و أنتم لا تعلمون؛ چه بسیار شود که چیزی را مکروه شمارید، ولی به حقیقت، خیر و صلاح شما در آن بوده و چه بسیار شود چیزی را دوست دارید و در واقع شر و فساد شما در آن است و خدا (به مصالح امور) داناست و شما نادانید». (بقره: ۲۱۶) در دعای زمان غیبت چنین از خداوند متعال درخواست می‌شود: «اللهم صبرنی علی ذلک حتی لا أحب تعجیل ما آخرت و لا تأخیر ما عجلت؛ پروردگارا مرا صبری ده تا پس از آن دیگر دوست نداشته باشم و نخواهم جلو افتادن آنچه باید بعدها رخ دهد و رخ ندادن آنچه اینک باید رخ دهد» (ابن طاووس، ۱۳۷۱، ۵۲۳/۱). این فراز، نگاه توکل‌گرایانه در مورد انتظار فرج را تقویت می‌کند که مبدا طولانی شدن غیبت باعث یأس و تردید منتظران شود.

۴. تأثیر مهدی باوری بر زندگی اجتماعی انسان

مهدی باوری علاوه بر تأثیرات و برکات فراوانی که بر زندگی فردی انسان به جا می‌گذارد در عرصه زندگی اجتماعی او نیز بی‌تأثیر نیست. رفتار اجتماعی انسان‌ها ناشی از تربیت فردی و جهان‌بینی غالب بر آنهاست. انسان مهدی باور که از تمرین انتظار فعالانه در زمینه‌سازی ظهور آخرین ذخیره الهی به صبر، تحمل و خودباوری توأم با توکل دست یافته است در عرصه اجتماع نیز مصلح و الگویی برای آحاد جامعه خواهد شد که بزرگان علما و شهدا از نمونه‌های بارز آنها هستند.

۴-۱. تعهد و مسئولیت‌پذیری

مسئولیت در لغت به معنای ضمانت و تعهد است. مسئولیت چیزی با کسی بودن به معنی به گردن او، در عهده او، در ضمان و پایبندی او بودن است. بنابراین، هرگاه انسان به انجام کاری متعهد می‌شود در حقیقت مسئولیت انجام آن کار را پذیرفته است. (دهخدا، ۱۳۷۳، ۶۴۵/۱۲)

مسئولیت‌پذیری در اصطلاح یعنی، تعهد درونی فرد برای انجام درست وظایفی که بر عهده‌اش گذاشته شده است؛ یعنی انسان با حس تعهد درونی، خود را در قبال مسئولیت‌هایش مکلف بداند (هاشمی و همراهی، ۱۳۹۵، ص ۱۹). شهید مطهری مسئولیت‌پذیری اجتماعی را ناشی از دو عامل جهان‌بینی توحیدی و نوع‌دوستی موجود در تعالیم اسلامی می‌داند (مطهری، ۱۳۷۲، ص ۱۲۰). فرد مهدی‌باور، با تأثیر از تعالیم اسلام ناب، نسبت به هم‌نوعان خود در جامعه بی‌تفاوت نیست و مدام در تلاش برای خیر رساندن به دیگران است. او در هر پست و مقامی که قرار گیرد خود را نسبت به صاحبان نعمت پاسخ‌گو می‌بیند. او همیشه سرباز مطیع فرمان‌های الهی و ولایی است و در انجام تکالیف و مسئولیت‌هایش تعهد و احساس وظیفه می‌کند. امام زمان عجل الله تعالی فرجه الیه با تأکید بر روحیه تعهد اجتماعی که راه اتصال شیعیان و محضر شریفش است، می‌فرماید: «و لو ان اشياعنا وفقهم الله لطاعته على اجتماع من القلوب في الوفاء بالعهد عليهم لما تاخر عنهم اليمن بلقائنا ولتعجلت لهم السعادة بمشاهدتنا على حق المعرفة وصدقها منهم بنا، فما يحبسنا عنهم الا ما يتصل بنا مما نكرهه ولا نؤثره منهم؛ اگر شیعیان ما که خداوند توفیق طاعتشان دهد در راه وفای به عهدشان یک‌دل می‌شدند سعادت ملاقات با ما از ایشان به تأخیر نمی‌افتاد و یمن دیدار ما زودتر نصیب ایشان می‌شد. دیداری بر مبنای شناختی راستین و صداقتی از آنها نسبت به ما. علت مخفی شدن ما از آنان چیزی نیست جز آنچه از کردار آنها به ما می‌رسد و ما توقع انجام این کارها را از آنان نداریم» (طبرسی، ۱۳۸۰، ۳/۳۱۵).

انسان مهدی‌باور معتقد است که خدمت به خلق و گره‌گشایی از امور آنها بهترین روش برای کسب خشنودی امام و مقتدایشان است. در این رابطه امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «من اتاه اخوه المؤمن في حاجة فانما هي رحمة من الله ساقها الله فان فعل ذلك فقد وصله بولایتنا وهي

موصوله بولاية الله عزوجل؛ وقتی برادر مؤمنی نیاز خود را به مؤمنی عرضه می‌کند این عرضه، نعمتی است از خداوند که به‌سوی او فرستاده شده است، پس اگر مؤمن نیاز او را بر طرف کند این کار، او را به ولایت ما می‌رساند و او به ولایت خدا متصل می‌شود» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۳۱۳/۷۴).

۴-۲. ایثار و فداکاری

ایثار بر وزن افعال از ریشه «ا ث ر» و به‌معنای مقدم داشتن دیگری بر خود است، اما گاه در معنایی گسترده‌تر به هرگونه برتری بین دو طرف گفته می‌شود. این مفهوم در اصطلاح به‌معنای پیش شمردن دیگری بر خود در گرفتن سود یا پرهیز از زیانی است که سرانجام برادری و دوستی بین دو نفر را نشان می‌دهد. عالمان اخلاق آن را به‌معنای بخشش با وجود احتیاج، گذشتن از ضروریات زندگی و بخشش آن به نیازمندان و مقدم شمردن دیگری بر خود در کسب سود یا پرهیز از ضرر تعریف کرده‌اند. (آقای، ۱۳۹۸، ص ۹) یکی دیگر از تأثیرات مهدی‌باوری در عرصه اجتماع، دیگرخواهی یا ایثار و فداکاری است. افراد مهدی‌باور نمی‌توانند نسبت به درد و رنج هم‌نوعان خود بی‌تفاوت باشند. آنها در تلاش برای مواسات و کمک به هم‌نوعانشان شب و روز را به‌هم پیوند می‌دهند و مجاهدانه در رفع نیازهای مستضعفان و ستمدیدگان تلاش می‌کنند. امام باقر علیه السلام در این باره می‌فرماید: «لیعن قویکم ضعیفکم و لیعطف غنیکم علی فقیرکم و لینصح الرجل اخاه النصیحه لنفسه؛ توانمندان شما باید به ضعیفان یاری رسانند و اغنیایان با فقیران عطف داشته باشند و هر کسی باید برادر دینی‌اش را نصیحت کند، نصیحتی که به‌سود او باشد» (طبری آملی، ۱۳۷۰، ص ۱۱۳). تجربه تاریخی جوامع شیعه نشان می‌دهد که هرگاه امنیت اجتماعی با تهدید دشمنان به خطر افتاده است دلدادگان به سربازی حضرت حجت روح الله المصطفی در خط مقدم جبهه‌ها ایثار و جانفشانی کرده‌اند. جهان‌بینی مهدوی آنها بذل جان که عزیزترین سرمایه هر انسان است را برای آنها آسان و خوشایند کرده است.

۴-۳. استقامت و مقاومت

استقامت از ریشه «ق و م» به معنای اعتدال، پایداری، ایستادگی و ثبات است. (زبیدی، ۱۴۱۴، ۵۹۲/۱۷) استقامت در اصطلاح به طریق راست و برخط مستوی اطلاق می‌شود که طریق حق را به آن تشبیه می‌کنند. استقامت در مفهوم قرآنی آن اصطلاحی برای پایداری در دین و مسیر حق در برابر کژی هاست (قرشی، ۱۳۷۸، ۴۹/۶). یکی از ویژگی‌های مهدی باوران، داشتن روحیه مقاومت در برابر دشمنان دین خدا و بشریت است. این ویژگی منحصر به فرد مهدی باوران از بصیرت عمیق و دشمن‌شناسی آنها نشأت می‌گیرد. مهدی باوران با اطاعت از فرامین خدا، رسول و اولی الامر هر عصر و زمان، تحلیل درستی از دشمن و دسیسه‌های او دارند: «یا ایها الذین آمنوا أطیعوا الله وأطیعوا الرسول وأولی الأمر منکم؛ ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خدا اطاعت کنید و از رسول و اولوالامر خویش فرمان برید» (نساء: ۵۹). آنها طاغوتان زمان خود را می‌شناسند و به امر قرآن، اهل سازش و مصالحه با ظالمان روی زمین نیستند: «ولا ترکنوا إلی الذین ظلموا فتمسکم النار وما لکم من الله من أولیاء ثم لا تنصرون؛ و شما مؤمنان هرگز نباید با ظالمان هم‌دست و دوست و به آنها دلگرم باشید وگرنه آتش کیفر آنان در شما هم خواهد گرفت و در آن حال جز خدا هیچ دوستی نخواهید داشت و هرگز کسی یاری شما نخواهد کرد» (هود: ۱۱۳).

آنها در مسیر حق، ثابت قدم هستند و هرگز دچار شک و تردید در پیروی حق نمی‌شوند. غیبت طولانی امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف طعنه و شماتت منافقان و دشمنان و فتنه‌های آخرالزمان، آنها را از مسر حق منحرف نمی‌کند. امام کاظم علیه السلام در این باره می‌فرماید: «طوبی لشیعتنا المتمسکین بحبنا فی غیبة قائمنا الثابتین علی موالئنا والبرائة من اعدائنا اولئک منا و نحن منهم و قد رضوا بنا ائمة و رضینا بهم شیعة و طوبی لهم، هم والله معنا فی درجتنا یوم القیامة؛ خوش به حال شیعیان ما که در زمان غیبت قائم ما به دوستی ما چنگ می‌زنند و در دوستی ما و برائت از دشمنان ما استوارند. آنها از ما و ما از آنها هستیم. آنها به پیشوایی ما راضی شدند و ما هم به شیعه بودن آنها راضی و خشنودیم و خوشا به حال آنها، به خدا قسم آنها در روز قیامت با ما و مرتبه ما هستند» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۱۵۱/۵۱).

امام جواد علیه السلام می‌فرماید: «ان له غيبة يكثر ايامها و يطول امدها ينتظر خروجه المخلصون و ينكره المرتابون؛ برای مهدی ما غیبتی است که روزهایش زیاد و مدت‌ش طولانی است، پس افراد مخلص، منتظر ظهور او هستند و افراد شکاک، منکر او می‌شوند». (صافی گلپایگانی، ۱۳۷۷، ص ۲۲۴) در شرایط امروز جهان، محور مقاومت در بین شیعیان نمونه بارز مهدی‌باورانی هستند که با تبعیت از نائب امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف و ولی فقیه زمان خویش دشمن اصلی مسلمین که استکبار و صهیونیسم جهانی است را شناخته‌اند و با تمام توان و قوای شناختی و نظامی خود با آنان مبارزه می‌کنند. گاهی برداشت غلط از منتظر بودن در ایام غیبت امام مهدی عجل الله تعالی فرجه الشریف پیدا می‌شود که وقتی امام معصوم علیه السلام ظاهر نیست باید منتظر او بود و اقدام یا واکنش یا تصمیمی اتخاذ نکرد. تشکیل حکومت شیعه و دخالت در امور سیاسی- اجتماعی را ممنوع اعلام است و تنها وظیفه شیعیان، منحصر به دعا کردن برای تعجیل فرج خواهد بود، اما با توجه به دلایل عقلی و نقلی مشخص می‌شود که توانمند کردن شیعیان چه از نظر عقیدتی و معرفتی و چه از نظر عملیاتی و نظامی جزو وظایف اصلی منتظران ظهور معرفی شده است.

امام کاظم علیه السلام می‌فرماید: «من ارتبط دابة متوقعا به امرنا و يغیظ به عدونا و هو منسوب الينا ادر الله رزقه، و شرح صدره و بلغه امله و كان عوناً على حوائجه؛ هرکس اسبی (مرکبی) را به انتظار امر ما نگه دارد و به آن سبب، دشمنان ما را خشمگین کند در حالی که خودش منتسب به ما باشد خداوند روزی‌اش را برکت بخشیده به او شرح صدر عطا می‌نماید، آرزویش را برآورده و او را در نیل به آمالش یاری می‌کند». (کلینی، ۱۴۰۷، ۵۳۵/۶) امام صادق علیه السلام نیز می‌فرماید: «ليعدن أحدكم لخروج القائم عجل الله تعالی فرجه الشریف ولو سهما فإن الله تعالى إذا علم ذلك من نيته رجوت لأن ينسئ في عمره؛ هریک از شما برای خروج حضرت قائم عجل الله تعالی فرجه الشریف سلاحی مهیا کند هرچند که یک تیر باشد که خدای تعالی هرگاه بداند که شخص چنین نیتی دارد امیدوارم عمرش را طولانی کند» (نعمانی، ۱۳۹۷، ص ۱۷۳). این چنین است که پیامبر صلی الله علیه و آله پاداش چنین افرادی را مدت‌ها قبل از تولد حضرت حجت عجل الله تعالی فرجه الشریف، پیدایش عصر غیبت و تکالیف مهدی‌باوران بشارت داده است: «سیأتی قوم من بعد کم الرجل الواحد منهم، له اجر خمسين منكم، قالوا: یا رسول الله

نحن كنا معك ببدر و احد و حنين و نزل فينا القرآن، فقال ﷺ: انكم لو تحملوا لما حملوا لم تصبروا صبرهم؛ به زودی بعد از شما گروهی می آیند که پاداش يك نفر از آنها به اندازه پاداش پنجاه نفر از شماست. آنها گفتند: ای رسول خدا! ما در جنگ بدر، احد و حنین با تو بودیم و درباره ما قرآن نازل شد. رسول ﷺ فرمود: آنچه را آنها به دوش گرفتند اگر بر دوش شما می نهادند مثل آنها صبر و استقامت نمی کردید» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۳۰). امام سجاد علیه السلام نیز می فرماید: «من ثبت علی ولایتنا فی غیبة قائمنا اعطاه الله اجر الف شهید مثل شهداء بدر و احد؛ کسی که در زمان غیبت قائم ما بر ولایت ما استوار باشد خداوند پاداش هزار شهید از شهدای جنگ بدر و احد را به او خواهد داد» (مجلسی، ۱۴۴۰، ۵۲/۱۲۵).

۵. نتیجه گیری

با بررسی منابع حدیثی و تفسیری و روش توصیفی، نتایج قابل توجهی به دست آمده است که می تواند نقشه راه برای علاقمندان به حضرت حجت ﷺ قرار گیرد تا در عصر غیبت، وظیفه فردی و اجتماعی خود برای زمینه سازی یا تعجیل ظهور و فرج آخرین ذخیره الهی را بشناسند. تأثیر جهان بینی مهدوی و اعتقاد به حضور فعال و نظارت همه جانبه امام عصر ﷺ بر اعمال، رفتار و گفتار شیعیان در ساحت زندگی فردی انسان منتظر منجر به خودسازی، خودباوری و توکل توأم با تلاش و امید می شود. این اعتقاد در عرصه اجتماعی زندگی انسان باعث مسئولیت پذیری بیشتر، ایثار و فداکاری اجتماعی و استقامت و پایداری در برابر دشمنان دین می شود. شهدای جبهه مقاومت در عصر حاضر، نمونه اعلای انسان مهدی باور و مهدی یاور هستند که به طور قطع در زمان ظهور برای نصرت و معیت امام خود دوباره به این عالم رجوع خواهند کرد.

فهرست منابع

- * قرآن کریم (۱۳۸۸). مترجم: مکارم شیرازی، ناصر. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن.
۱. ابن طاووس، علی بن موسی (۱۳۷۱). جمال الاسبوع بکمال العمل المشروع. مترجم: قیومی، جواد. تهران: انتشارات آفاق.
۲. آقایی، محسن (۱۳۹۸). دلیل جاودانگی نام و یاد امام خمینی علیه السلام ایثار و فداکاری. نشریه حریم امام، ۷ (۳۷)، ۹-۱۶.
۳. تونه‌ای، مجتبی (۱۳۸۹). موعودنامه: فرهنگ الفبای مهدویت. قم: انتشارات میراث ماندگار.
۴. دهخدا، علی اکبر، و شهیدی، جعفر (۱۳۷۷). لغت نامه. تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران.
۵. زبیدی، مرتضی (۱۴۱۴). تاج العروس من الجواهر القاموس. مترجم: شیرینی، علی. بیروت: انتشارات دار الفکر.
۶. سبحانی، جعفر (۱۳۸۹). راهنمای حقیقت: پرسش و پاسخ پیرامون عقاید شیعه. تهران: نشر مشعر.
۷. شجاعی، محمدصادق (۱۳۸۳). توکل به خداهای به سوی حرمت خود و سلامت روان. قم: مؤسسه امام خمینی علیه السلام.
۸. صافی گلپایگانی، لطف الله (۱۳۷۷). منتخب الاثر فی الامام الثانی عشر علیه السلام. قم: انتشارات آستان حضرت معصومه علیه السلام.
۹. صدوق، محمدبن علی (بن بابویه) (۱۳۸۲). تمام الدین و کمال النعمه. مترجم: پهلوان، منصور. قم: انتشارات مسجد مقدس جمکران.
۱۰. طبرسی، احمدبن علی (۱۳۸۰). الاحتجاج. تهران: انتشارات شریف رضی.
۱۱. طبری آملی، عمادالدین (۱۳۷۰). بشاره المصطفی لشیعه المرتضی. قم: مؤسسه نشر اسلامی انتشارات جامعه مدرسین حوزه علمیه.
۱۲. عمید، حسن (۱۳۷۵). فرهنگ عمید. تهران: انتشارات امیرکبیر.
۱۳. فیض کاشانی، محسن (۱۴۱۷). محجۃ البیضاء. قم: مؤسسه نشر اسلامی، جامعه مدرسین حوزه‌های علمیه.
۱۴. قرشی، علی اکبر (۱۳۷۸). قاموس قرآن. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۵. کلینی، محمدبن یعقوب (۱۴۰۷). الکافی. تهران: دارالکتب الاسلامیه.
۱۶. مجلسی، محمدباقر (۱۴۴۰). بحار الانوار: الجامعة لدرر اخبار الائمة الاطهار. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۱۷. مطهری، مرتضی (۱۳۷۲). تکامل اجتماعی انسان. قم: انتشارات صدرا.
۱۸. نعمانی، محمدبن ابراهیم (۱۳۹۷). الغیبه. تهران: نشر صدوق.
۱۹. نینوایی، ژیل (۱۳۷۵). اعتماد به نفس راه خوشبختی. تهران: انتشارات ندای فرهنگ.
۲۰. هاشمی، احمد، و همراهی، مهرداد (۱۳۹۵). مسئولیت‌پذیری اجتماعی. سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد، حسابداری. استانبول.